

סימן כא

כיסוי ראש בנשים

ב"ה, י' אדר"ב' תשנ"ב

למדרשה אחת

בכל מקום, אין לאסור משם יציאה בגילוי מקצת הראש וכמו שכתב בשו"ת אגרות משה חלק אבן העזר חלק ראשון סימן נ"ח והיוצאת כך אינה נקראת עוברת על דת ואינה מפסדת כתובתה ועוד עיין באוצר הפוסקים סימן כ"א סעיף ב' סעיף קטן כ"ד אות ב' בשם שו"ת תשורת ש"י. ולפי הכתוב ופרע את ראש האשה עכ"ל ולא את שער האשה נשמע שגם אם גילחה שיערה היו מגלים את ראשה ומכאן שאסור אף לקרחת לצאת וראשה מגולה, והרמב"ם שכתב יוצאת בשוק ושער ראשה גלוי עכ"ל הולך לשיטתו שאיסור פריעת ראש הוא דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא.

ועוד חידש בשו"ת אגרות משה שעל כל פנים נלמד שכל הראש הוא מהמקומות המכוסים שבגוף, וזהו הדין השני שאסור לאשה לגלות טפח משער ראשה כי טפח באשה ערוה כמו שאמרו במסכת ברכות דף כ"ד עמוד א'. וז"ל הגמרא שם, א"ר יצחק טפח באשה ערוה למאי אילמא לאסתכולי בה והא א"ר ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבחויץ עם תכשיטין שבפנים לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף אלא באשתו ולק"ש. אמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר (ישעיה מז) גלי שוק עברי נהרות וכתוב (שם) תגל ערותך וגם תראה חרפתך. אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר (שיר השירים ב) כי קולך ערב ומראך נאוה. אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר (שם ז) שערך כעדר העזים עכ"ל.

הנה מה שאמר רב יצחק באשתו ולק"ש עכ"ל ומאי שנא אשתו מכל אשה, בא לאמר שאפילו באשתו שרגיל לראות בה אותו הטפח מכל מקום כיון ששאר נשים מכסות אותו מפניו הוי ערוה אף באשתו ואסור לקרות קריאת שמע כנגדה.

ומה שאמר רב חסדא שוק באשה ערוה עכ"ל ומאי שנא שוק משאר חלקי הגוף שרגילים לכסותם, תרץ הראב"ד הובא בספר ההשלמה ובחדושי הרשב"א למסכת ברכות שם שבא לאמר שאף על פי שבאיש אינו מקום צנוע כי אין דרכו לכסות השוק מכל מקום

בשאלה האם אשה נשואה רשאית לגלות משערה, ישנם שני דינים, האחד שאסור לאשה לצאת פרוצת ראש ברבים כמו שאמרו במסכת כתובות דף ע"ב עמוד א' בשם תנא דבי ישמעאל ונלמד מן הכתוב בפרשת נשא פרק ה' ופרע את ראש האשה עכ"ל וכן דרשו בספרי שם מלמד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן עכ"ל, ופרש המאירי ודומה לו בשיטה מקבוצת שמדכתיב האשה שמע מינה זאת האשה תהיה פרוצת ראש ולא אחרת, ורש"י פרש מדעבדינן לה הכי לנוולה וכו' מכלל דאסור אי נמי מדכתיב ופרע מכלל דהווא שעתא לאו פרוצה הות שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרוצות ראש וכן עיקר עכ"ל. וקשה לי הלא מיירי בחצר המשכן כמו שנאמר והעמידה לפני ה' עכ"ל ואם כן תיפוק לן שאסור לאשה ללכת פרוצת ראש במשכן ואינו ראיה לשאר מקומות וכמו היום שנשים רבות מכסות ראשן בבית הכנסת מפני הכבוד אף על פי שמגלות ראשן ברחוב, ובשלמא לדעת הרמב"ם שכסוי ראש האשה אינו אלא מדרבנן וקרא רמז בעלמא כמו שכתב בתרומת הדשן חלק התשובות סימן רמ"ב שלפי זה שפיר הסמיכו על הכתוב אבל לדברי שלטי הגבורים ועוד ראשונים שהוא איסור תורה ממש היאך נלמד משם. אלא צריך לאמר כפרוש הראשון ברש"י שהוא מטעם ניוול וכן פרש"י בחומש ופרע וכו' כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי ראש גנאי להן עכ"ל ועיין פרש"י שהביא הריטב"א במסכת כתובות שם, והלימוד הוא שאם היתה הסוטה רגילה להיות פרוצת ראש בשוק לא היתה מתבזה בפריעת ראשה במקדש כיון שאינה מתכסה שם אלא משום כבוד המקדש, ולכן כיון ששפיר מתבזה מוכח שאין דרכה להיראות בפני אחרים בגלוי ראש כלל ונלמד שכנות ישראל היו מכסות ראשן.

וכיון שהניווול הוא בפריעת ראשה כלשון הכתוב שהוא שהוא רובו או כולו של הראש כדן רובו ככולו

הוי ערוה באשה. ובשיטה להר"א אלשבילי ובשיטה מקובצת פרשו שבא לאשמעינן שאף על פי שלפעמים שוק של אשה מגולה ולדוגמה כשעוברת בנהר כלשון הכתוב אף על פי כן הוי כמקום המכוסה כיון שמביא לידי ערוה. ובב"ח באורח חיים סימן ע"ה תרץ שהיינו חושבים שכיון שהוא מקום הרגיל להתלכלך אינו מהרהר בו, קא משמע לן. ולי נראה באופן אחר, שבא לאשמעינן דחמורה שוק יותר מטפח אחר באשה כי כיון שהכתוב קורא לה ערוה הויא בכלל ולא יראה בך ערות דבר ואסור לקרות קריאת שמע כנגדה אפילו אם הנשים באותו זמן או באותו מקום נהגו שלא לכסותה ועיין חילוק כזה בספר האשכול חלק א' סימן ו', והוא הדין לשאר מקומות שהכתוב מכנה ערוה כמו ביחזקאל פרק ט"ז שדים נכנו ושערך צמח ואת ערום ועריה עכ"ל ולכן אסור לאיש לקרות קריאת שמע נגד שדי אשה גם באותם איים או בין אותם שבטים שרגילות. נשותיהם ללכת חשופות חזה ועוד עיין בשו"ת לבושי מרדכי מהדורא תנינא סימן כ"א לענין נשים מיניקות. ולפי זה אין ראייה משוק המפורש בכתוב לשער ועיין בסמוך ושלא כמו שכתבו בשו"ת צמח צדק החדש חלק אבן העזר סימן קל"ט ומשנה ברורה סימן ע"ה סעיף קטן י', וכבר חלק בערוך השלחן שם על דינו של המשנה ברורה ועיין מה שכתבתי בבני בנים חלק ב' סימן ח', ובשו"ת אגרות משה חלק אורח חיים חלק ראשון סימן מ"ג הביא ראייה לערוך השלחן.

ומה שאמר שמואל קול באשה ערוה עכ"ל והביא משיר השירים פרק ב' ורב ששת אמר שער באשה ערוה והביא משיר השירים פרק ד' ופרש"י מדמשבח לה קרא בגוה שמע מינה תאוה היא עכ"ל, אינו בא לאמר שכל מה שמשבח קרא הוא ערוה שהרי בפרק ד' שם נאמר עיניך יונים וגו' שניך כעדר הקצובות וגו' כחוט השני שפתותיך וגו' כפלה הרמון רקתך וכו' עכ"ל ואטו אסור לקרוא קריאת שמע כנגד כל אלה, אלא אותם המקראות בשיר השירים הם אסמכתאות וחכמים הם שקבעו שאסור לקרוא קריאת שמע כנגד קולה ושערה כיון שמהרהר בהם מה שאין כן כנגד השאר. ועוד יש לחלק דשאני עינים ושיניים ושפתים ורקה שאין בכל אחד מהם טפח לכן לא גזרו בהם מה שאין כן שער, ואתי לדעת שו"ת אגרות משה שלא אסרו בשער בפחות מטפח.

ורק בשו"ת אגרות משה שם כתב שבשערות מחוץ לצמתה דהיינו חוץ למקום השער בראש אפשר שאינו אסור אפילו יותר מטפח, ודייק כן מדברי הראב"ד שדוקא במקום צנוע אבל פניה ידיה ורגליה וקול דבורה ושערה מחוץ לצמתה שאינה מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד עכ"ל ואלמא כמו שפניה ידיה ורגליה מיירי אף ביותר מטפח הוא הדין שערות מחוץ לצמתה כל שאין דרך לכסותן. ולע"ד אינה ראייה כי הראב"ד דיבר בהוה באותם המקומות שנהגו הנשים לגלות ובודאי לא נהגו בימיו לגלות שערן יותר מטפח, וכן משמע בשו"ת מהר"ם אלשקר סימן ל"ה שהקשה שלפי דעת האוסרים לגלות שער מחוץ לצמתה יאסר גם שער גבות עיניה עי"ש ואם מחוץ לצמתה מיירי אף ביותר מטפח מאי קשיא מגבות העינים שהם פחות מטפח. ובגמרא אמרו שער באשה ערוה עכ"ל וכשם שדייק בשו"ת אגרות משה שלשון ופרע את ראש האשה מיירי בכללות הראש ולא בשער דוקא הוא הדין יש לדייק ששער באשה ערוה מיירי בשערות ולא במקום גידולן בראש דוקא.

ויש להעיר שבחזושי הרשב"א הביא דברי הראב"ד בלשון אפשר, אבל בספר ההשלמה הביאו בסתם הרי שכן דעת הראב"ד לדינא וכן תפסו הפוסקים. ובשו"ת צמח צדק שם דחה שלא התיר הראב"ד כנגד שער שמתוך לצמתה אלא באשתו שרגילה לגלות בביתה אך מקצת משערה וכדעת הרמב"ם בהלכות סוטה פרק ג' הלכה ה' שאפילו בבית לובשת כפה אבל באשה אחרת אסור גם שער שמחוץ לצמתה עי"ש. ולע"ד דוחק לאמר שהראב"ד וספר ההשלמה והרשב"א כולם סוברים שחייבת אשה לכסות ראשה בתוך ביתה ושחולקים על רש"י ותוספות ועוד ראשונים, ומה שכתב הרמב"ם והיא עומדת ביניהן בלא רדיד ובלא מטפחת אלא בבגדיה וכפה שעל ראשה כמו שהאשה בתוך ביתה עכ"ל הכי קאמר, כאילו היתה אותה האשה עומדת ביניהן בתוך ביתה שאז היתה לובשת רק כפה שכן אין אשה עומדת פרועת ראש לגמרי בפני אחרים אפילו בתוך ביתה וכמו אשתו של און בן פלת במסכת סנהדרין דף ק"ט עמוד ב' עי"ש, וזהו שכתב כמו שהאשה בתוך ביתה עכ"ל בה"א ולא כמו אשה בתוך ביתה כי בביתה כשאשה לבדה או עם בעלה גם הרמב"ם מודה שאינה מכסה ראשה כלל.

ערוה ולא מחוי וכו' עכ"ל ומיירי במחט שאוגרת בה שערה היוצא חוץ לקישוריה כמו שפרש שם למעלה ואלמא אף בשער כל שהוא היוצא חוץ לצמתה יש בה משום שער באשה ערוה. אבל אין זו סתירה בפרש"י כי לשון לצניעות היינו לצניעות בעלמא כמו שפרש הרשב"א לגבי כירית ולא איסור ואם כן אדרבה גם כריכת מיעוט שערות במחט הווי לצניעות בעלמא ולא משום איסור, והכי קאמר שכיון ששער באשה ערוה בודאי הוי צניעות לכסות השער גם מה שמותר לנשים לגלות וכמו קמחית שכסתה כל קליעתה אפילו בביתה ואמרו חכמים הרבה עשו כן וכו' עכ"ל הרי שהרבה נשים החמירו בשער יותר מן הדין ועיין בדרכי משה בטור אבן העזר שם אות ד', ובמחט שהאשה אוגרת בה מקצת שערה כיון שעושה כן לצניעותא ומקפדת בהכי בודאי לא שלפא ומחוי, אכן שאר נשים גם אם אינן חוששות לצניעות לא תסירנה השבכה ברשות הרבים דהוי עוברת על דת ואתי פרש"י בשני המקומות שפיר. וגם נלמד על כל פנים שאין במקצת שערות משום פריעת ראש שלכן תלה בשער באשה ערוה.

והנהגה אם תבאנה נשים שכיסו את כל שערותן אפילו בבית ותבקשנה לשנות מנהגן פשיטא שאסור להן לשנות שכן נהגו מדור דור לסיג ולגדר, ואולם זה כמה דורות שבעו"ה רוב הנשים יוצאות פרועות ראש לגמרי אפילו הכשרות שביניהן כמו שצווחו על זה כל האחרונים וכל התוכחות לא הועילו, ועתה בדור הזה רבות התעוררו לנטוש את נהג אמותיהן ואמות אמותיהן ולחזור למוטב ודיו להעמידן על הדין ולסמוך של שו"ת אגרות משה ולהתירן לגלות על כל פנים טפח בין מחוץ לצמתה בין במקום גידול השערות ואילו בבית שלא בפני זרים מותר להן לגלות שערן לגמרי. ואם מקצת השער מגולה בכמה מקומות כל שרואים אותם בבת אחת מצטרפים לטפח ואם לא אינם מצטרפים. וטפח הוא טפח מרובע כמו שסיים בשו"ת אגרות משה שמותר גם רוחב חצי טפח על אורך שני טפחים ושלא כשו"ת מקדשי השם סימן צ"ז עיי"ש, ושעור טפח הוא שמונה סנטימטרים לפי מנהג ירושלים והגר"א נאה והגמ"ז זצלה"ה ורק לשיטת החזון איש ושו"ת אגרות משה הוא יותר מתשעה סנטימטרים וחצי. ומודדים הטפח לפי השטח ולא לפי עובי השער, ורק עם הוא בצורת בלורית פוניטי"ל בלע"ז מודדים גם את קו העיגול.

איברא מה שבשו"ת צמח צדק הרבה לתמוה על שו"ת מהר"ם אלשקר, אדרבה בשו"ת מהר"ם אלשקר עצמו לא דיבר אלא בתוך ביתה וכמו שכתב באו ונצוחו על אלו האוסרים אותו שער לאשה בתוך ביתה עכ"ל וכן נראה ממה שכתב אנו לא באשת איש עסקינן עכ"ל כלומר שמיירי רק באשתו ובתוך ביתה. ולפי זה נהפך הכל, כי מנהג הנשים בארצות ישמעאל לגלות שער מחוץ לצמתן שכתב מהר"ם אלשקר מיירי בתוך ביתן ואין משם ראייה לגלוי מקצת שער מחוץ לבית ואילו המנהג שהזכיר של נשים בארצות אדום לכסות גם השער שמחוץ לצמתן מיירי אפילו בבית ושלא ככל האחרונים שהבינו שמהר"ם אלשקר מיירי ביוצאות לשוק.

ומכל מקום מדין התלמוד אינן חייבות לכסות את כל השערות כולן ואפילו מחוץ לבית אלא ממנהג שנהפך חיוב כמו שכתב בשו"ת חתם סופר חלק אורח חיים סימן ל"ז. וראיה ממסכת יומא דף מ"ז עמוד א' שאמרה קמחית מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי עכ"ל ומאי איריא קלעי שערה לאשמעינן רבותא טפי שלא ראו קורות ביתה שערה כלל, אלא משמע ששפיר ראו שערות שמחוץ לקליעתה ומכאן שנשים אחרות גילו בתוך ביתן אפילו את קליעתן וראיה לפרש"י ותוספות. והנה קמחית הקפידה לכסות בתוך ביתה מה שהיה אסור לה לגלות מחוץ לבית ולכן אם ברחוב היו הנשים מכסות השערות שמחוץ לצמתן היה לה לכסותן גם בפנים, ואין סתירה מגרסת הירושלמי במסכת מגילה פרק א' הלכה י' אם ראו קורות ביתי שערות ראשי עכ"ל כי שם אמרה שערות בלשון רבים ולא שערות בלשון יחיד ולכן אפשר שגילתה מקצתן, ועוד שבירושלמי לא אמרו שהרבה נשים עשו כן ושלא כבבבלי ולכן אפילו נפרש בירושלמי שכיסתה את כל שערותיה בזה היתה מיוחדת במנהגה.

ובמסכת שבת דף ג"ז עמוד ב' במשנה בד"ה בזמן שאין תפורין פרש"י אבל תפורין ליכא למיחש לאחויי שאינה נוטלת השבכה מראשה כה"ר שתגלה כל שערה עכ"ל כלומר שאז היא עוברת על דת, ומשמע שלגילוי מקצת שערה שפיר יש לחשוש ועיין במסכת כלים סוף פרק כ"ח ואלמא אשה מצויה לגלות מקצת שערה בשוק. ואולם בדף ס' עמוד א' לגבי כירית טהורה פרש"י זכיון שלצניעותא היא לא שלפא ומחוי והאי מחט נמי לצניעות דשער באשה

ברם יש לעיין בשעור ראשה פרוע שאסור מדרבנן, מה צריך להיות גודל כסוי הראש, כי הנה במסכת כתובות שם שאלו ראשה פרוע דאורייתא היא וכו' ותרצו דאורייתא קלתה שפיר דמי דת יהודית אפילו קלתה נמי אסור עכ"ל כלומר אף אם מותרת מדאורייתא לצאת בקלתה עדיין אסורה משום דת יהודית ומפסדת כתובתה, וקלתה היא סל כמו במסכת ביכורים פרק ג' משנה ח' וכתובות דף פ"ב עמוד ב' קלתות של כסף ושל זהב עכ"ל. והנה בקלתה יש שני ענינים הא' שהיא קלועה והב' שהיא עגולה וגם יש לה בית קיבול, ובה יוכנו דברי הראשונים, כי בריב"ן שהוא המובא בשיטה מקובצת במסכת כתובות דף ע"ב עמוד א' בשם פרש"י ממהדורא קמא וז"ל סל שמנחת את פלכה בו וכו' דאי אפשר שלא יראו שערותיה בין הנסרים עכ"ל וכן כתב בתרומת הדשן חלק התשובות סימן י' סל דאינו דומה כלל לכיסוי הבגד שהרי הוא חלול בכמה מקומות עכ"ל, הרי שתפסו ענין קלתה שכיון שהיא קלועה אין שערותיה מתכסות כל צרכן.

ובשיטה מקובצת הביא דעה אחרת שקלתה פ"י כפה שמנחת על ראשה לכסות בה את השער עכ"ל וכן הוא בערוך ערך קלת כפה על ראשה סגי מדאורייתא וכו' עכ"ל ואלמא תפסו ענין קלתה שהיא עגולה כסל וזוהי כפה ולא מצד שהיא קלועה. ועיין במסכת שבת דף נ"ז עמוד ב' כיפה של צמר ופרש"י כובע מתחת לשבכה עכ"ל ובמסכת גיטין דף כ' עמוד ב' פרש"י כובע שנותנות הנשים תחת צעיף קישוריהן עכ"ל ובערוך ערך כפה פרש בגד שמשימה על ראשה האשה ומקבלת הזוהמה ועל כפה השבכה עכ"ל והשבכה עצמה פרש בערך סבכה שהיא הסודר שמשימות הנשים כשיוצאות לשוק עכ"ל. ובכל זה לא הזכירו קליעה כלל, והיה מקום לאמר שהחילוק בין קלתה לבין כובע מעליא הוא בשעור הכסוי כי קלתה היא הכפה היתה כובע קטן כמו שפרש"י במסכת חולין דף קל"ח עמוד א' לגבי כפה של צמר של כהן גדול, והכפה כיסתה רק חלק מן הראש וזו היתה סגי לאשה מדאורייתא מה שאין כן מדת יהודית אסורה בשוק עד שתתן על ראשה דבר אחר כלשון הערוך וכן כתב רבנו יהונתן הכהן מלונגיל שאפילו תניח הכפה על ראשה קצת שערותיה מכחוק מתחת לכיפה הוי דת יהודית עכ"ל. מה שאין כן לדעת ריב"ן ותרומת הדשן הקלתה וכסוי מעליא היו

אמנם מה שנראה בצילומים מלפני ב' וג' דורות שמקצת רבניות חשובות שהיו נשי ובנות רבנים חשובים חבשו כובע אבל גילו יותר מטפת, הנה אם משום איסור יוצאת וראשה פרוע מדאורייתא כיון שכיסו רוב ראשן שפיר דמי כנ"ל. ואם משום טפח באשה ערוה, סבירא להו שכיון שרוב הנשים בדורות אלה יוצאות פרועות ראש לגמרי שוב לא הוי הראש מקום המכוסה באשה ואין בו משום טפח באשה ערוה. ולא צווח בערוך השלחן בסימן ע"ה על פרצת דורינו שכנות ישראל הולכות בגלוי ראש אלא מפני שהולכות פרועות ראש לגמרי שלזה לא מועיל מנהג להתיר בין לדעת הרמב"ם שיוצאת וראשה פרוע היא מדרבנן שמכל מקום אינו מועיל מנהג להתיר תקנת חז"ל וכל שכן לדעת הסוברים שהיא דאורייתא, אבל באלה החובשות כובע שוב אין לדון אלא משום טפח באשה ולזה מהני מנהג נשים כדי להחשיב מקום השער כמקום שאינו מכוסה באשה.

אבל אם היא יוצאת בשערות ארוכות אף אם חובשת כובע על הראש לע"ד עוברת על דת לפי דינא וגמרא, כי בתורה נאמר ופרע את ראש האשה עכ"ל ופרושו בשני ענינים גם גלוי ראשה וגם סתירת קליעתה שתהינה שערותיה פרועות לגמרי כמו שאמרו במשנה במסכת סוטה דף ז' עמוד א' וסותר את שערותיה ופרש"י מקליעתה עכ"ל וכן פרש"י בחומש סותר את קליעת שערותיה עכ"ל, והוא ענין צמתה בכל מקום שפרושה קליעתה כי היו לנשים שערות ארוכות וכדי להכניסן תחת הכובע היה צורך לקלען ובהו דנו הפוסקים האם מקצת שערות שנתרו מחוץ לצמתה מותרות או אסורות, אבל להניח השערות ללא קליעה גולשות על הכתפים אסור לכולי עלמא. ומפורש במשנה במסכת כתובות דף ט"ז עמוד ב' שהבתולה יוצאת בהינמא וראשה פרוע ופרש"י שערותיה על כתפיה עכ"ל והיא היא היוצאת וראשה פרוע העוברת על דת יהודית באשה נשואה. ואפילו אם מכסה ראשה במקום גידול השער עדיין נקראת ראשה פרוע אם השערות גולשות על כתפיה, שהרי שאלו בדף י"ז עמוד ב' מאי הינמא ואמר רבי יוחנן קרייתא דמנמנמא כלתה ופרש"י צעיף על ראשה משורבב על עיניה כמו שעושים במקומינו וכו' עכ"ל הרי שאף על פי שלובשת צעיף כיון ששערה על כתפיה נקראת ראשה פרוע.

שוויים בגודלם והחסרון שבקלתה היה רק שהיו בה נקבים, ולפי הנראה זוהי גם דעת שו"ת אגרות משה שלמד מן ופרע את ראש האשה עכ"ל שאם אינה מגלה את רוב ראשה אינה עוברת על דת ולא הזכיר שאולי יש חילוק בזה בין דת משה לדת יהודית.

ודעה שלישית היא בפרש"י שכתב קלתה סל שיש לו מלמטה בית קיבול להולמו בראשה ובית קבול מלמעלה לתת בו פלך ופשתן עכ"ל ולא כתב שהיתה קטנה או שהיתה קלועה וגם ממה שהיו לה ב' בתי קיבול מבואר שהיתה עבה ומחזיקה צורה וגם כיון שהיו נותנות בה פלך ופשתן לא היתה קטנה. ולפי פרש"י קלתה אינה כובע בדמוי סל אלא סל ממש שהיו נושאות על ראשן כשיצאו לשוק, ובדומה לזה כתב המאירי בשם יש מפרשים בגד שנותנת בראשה כשרוצה לישא משוי על ראשה עכ"ל. ולע"ד לדעת רש"י והיש מפרשים החסרון בקלתה אינה בשעור או איכות הכיסוי, אלא שכיון שקלתה היא סל שלובשת על ראשה כדי לשאת בה חפצים שוב אינו מוכחה מילתא שמכסה ראשה בגלל שהיא נושאה ואין זו מדת צניעות לבנות ישראל להסוות היותן נושאות, ואף על פי שכל אשה מתעטפת בקור מפני הקור ובגשמים מפני הגשמים אין זה אלא לפעמים מה שאין כן אם אשה נושאה יוצאת לשוק תדיר רק עם קלתה הוי פריצות שיחשבו אותה לפגויה ויתגררו בה. וכמדומה שלפני הרבה שנים ראיתי משמעות כזו באחד מהראשונים ואיני זוכר מקומו. ויש לפרש כן במסכת סנהדרין דף נ"ח עמוד ב', ממתי התרתה של שפחה שנתייחדה לעכו"ם משפרע ראשה לשוק ופרש"י שהיו רגילות אף הנכריות הנושאות שלא לצאת בראש פרוע עכ"ל כלומר שכסוי הראש היה סימן שהן נושאות.

ומהי דעת הרמב"ם, ז"ל בהלכות אישות פרק כ"ד הלכה י"ב יוצאת לשוק וכו' וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים אף על פי ששערה מכוסה במטפחת עכ"ל. ובב"ח באבן העזר סימן קט"ו פרש בדעתו שהמטפחת יש בה נקבים כנקבי הסל כמו הסבכות עכ"ל אבל לע"ד אין לזה שום רמז בלשון הרמב"ם, ועוד בב"ח השוה פרושו ברמב"ם לדעת הערוך ואולם זהו רק לענין שצריכה בגד נוסף על גבי הקלתה עיי"ש אבל לא שגם לדעת הערוך קלתה היא סבכה כי לערוך הקלתה שהיא הכפה היא מתחת לסבכה וממילא אי אפשר שהקלתה עצמה היא הסבכה.

והנה הרמב"ם שם בפרק י"ג הלכה י"א כתב מקום שדרכן שלא תצא אשה לשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית וכו' עכ"ל ומשמע היא הקלתה שבגמרא היא הכפה שבפרק י"ג היא המטפחת שבפרק כ"ד, ואולם בהלכות סוטה פרק ג' הלכה ה' כתב והיא עומדת ביניהן בלא רדיד ובלא מטפחת אלא בבגדיה וכפה שעל ראשה וכו'. עכ"ל הרי כפה לחוד ומטפחת ורדיד לחוד ויש שלמדו מכאן שלרמב"ם צריכה ג' כסויים כפה ומטפחת ורדיד. ויותר נראה דהכי קאמר, שבתוך ביתה לובשת כפה ומחוץ לביתה גם מטפחת ואולם במקום שהמנהג ברדיד ולא במטפחת אזי צריך לתת לה רדיד ככל הנשים, וזו כוונת הטור באבן העזר סימן קט"ו שכתב שאם יוצאת בקלתה בראשה כיון שאינה מכוסה בצעיף תצא, כתב הרמב"ם אע"פ שמכוסה במטפחת כיון שאין עליה רדיד ככל הנשים תצא בלא כתובה עכ"ל.

ויש לדקדק ברמב"ם שכתב אף על פי ששערה מכוסה במטפחת עכ"ל ומשמע אפילו אם כל שערה מכוסה עדיין צריכה רדיד, ועוד ממה שבפרק י"ג תלה במקום שדרכן שלא תצא אשה לשוק בכפה בלבד משמע שיש מקומות ששפיר דרכן לצאת בכפה בלבד וקשה ממה נפשך. וגם מה ענין רדיד החופה את כל גופה כמו טלית לכסוי הראש, ונראה שמיירי כבגד העליון שנשים מוסלמיות מתכסות בו בכמה ארצות גם היום שאדו"ר בלע"ז ורק הגויות ולפעמים גם היהודיות מכסות גם פניהן כמו במשנה במסכת שבת דף ס"ה עמוד א'. ולע"ד לפי מה שפרשתי ברמב"ם שלובשת כפה בתוך ביתה בפני אחרים אם כן אין בכפה שהיא הקלתה חסרון מצד כסוי השער, ומכל מקום כיון שהנשים נהגו שלא לצאת בקלתה בלבד שוב הוי בה משום דת יהודית. וזו גם דעת הערוך שפרש שהקלתה היא כפה ושהכפה היא בגד שאשה לובשת מפני הזוהמה ועליה שכבה עכ"ל פי שמאחר ואין הכפה אלא מפני הזוהמה אין זו צניעות לצאת בה בלבד אפילו אם אין שערותיה מגולות כלל, וזהו שכתב שהיא דת יהודית עד שתתן על ראשה דבר אחר עכ"ל ולא פרש האם הדבר האחר מכסה יותר מהקלתה. ודעתם שלא כמו שפרשתי לעיל שיש חילוק בשעור בין כפה לשבכה, ולכמה פרושים אדרבה אפשר שהכפה מכסה יותר מהשבכה שאינה

אלא רשת עיין במסכת שבת דף נ"ז שם ומכל מקום לא סגי בכפה בלבד, וכמו שאינה צניעות לאשה לצאת לרחוב בחלוק שהיא לובשת רק בתוך ביתה אפילו אם החלוק מכסה את גופה לגמרי וראיתי הרבה נכשלות בזה.

ולפי כל זה אם המטפחת או הרדיד מכסה את הראש שפיר אזי מותרת לצאת בה בלבד בלי כפה וכגון שאינה חוששת לזוהמה, או שמטרת הכפה היתה להחזיק את הקליעה שלא תפול חוץ לכובע וממילא אם היו לה שערות קצרות ללא קליעה אינה צריכה כפה, ולא כתבו הרמב"ם והערוך ושאר פוסקים שאסורה לצאת בכפה או במטפחת ושצריכה ללבוש גם סודר או צעיף או רדיד אלא לאמר שאינו די בראשון אבל לא שאינו די בשני ולעולם אינה צריכה ללבוש שני כסויים בדוקא.

לעניננו נראה שדת יהודית תלויה במנהג המקום, כמו שמוכח ברמב"ם שבפרק כ"ד כתב שאם יוצאת ואין עליה רדיד ככל הנשים עוברת על דת יהודית ואילו בפרק י"ג משמע שיש מקומות שיוצאות שם בכפה בלבד ועיין בפרישה בסימן קט"ז שם. וכן פשוט בראשונים שדת יהודית היא כפי המנהג כמו שפרש"י שנהגו בנות ישראל ואע"ג דלא כתיבא עכ"ל, ובתוספות רי"ד פרש שאין בו איסור אלא שהנשים נוהגות בו דרך צניעות עכ"ל בלשון הוה ובסמ"ג עשין מ"ח בהלכות גרושין והובא בשלטי הגבורים כתב שדת יהודית היא כל שאין לה צעיף כשאר כל הנשים עכ"ל ואלמא תלוי במנהג האחרות. ולפי זה מה שכתבו הרמב"ם והשלחן ערוך דברו כהוה ויש בזה חומרא וקולא, החומרא שאם נהגו נשים במקום אחד לכסות את כל שערותן ואפילו מחוץ לצמתן שוב יש בזה משום דת יהודית ועיין

בשו"ת חתם סופר חלק אורח חיים סימן ל"ז שם ויכול בעלה להוציאה ללא כתובה אם היא מגלה מקצת שערה דלא ניתא ליה שתהא אשתו פרוצה יותר משאר נשים. והקולא שאם באותו מקום נהגו הנשים לגלות אפילו יותר מטפח מחוץ לכובען ואפילו שערות על הכתפים שוב לא הוי משום דת יהודית, והוא כל שכן מדינו של הערוך השלחן לגבי שער באשה ערוה שנאמר בגמרא בסתם לאיסור ואף על פי כן לדעתו מהני מנהג הנשים שלא להיחשב ערוה, כל שכן דת יהודית שמעיקרה תלויה במנהג הנשים. ועיין בבאר היטב באבן העזר סימן קט"ז סעיף קטן י' שהכלל הוא שאם ראשה מכוסה בקלתה או כשאר דבר אלא שאינה מכוסה כדרך הנשים הוי דת יהודית עכ"ל ונשמע שאם דרך הנשים לכסות בקלתה אינה עוברת ועיין בשו"ת מהר"י שטייף סימן נ"ז אות ג' ושלא כדעת שו"ת וישב יוסף חלק יורה דעה סימן ב' ומקדשי השם סימן פ"ה בדבר צכי אות א' ואכ"מ.

כן נראה ללמד זכות על הנשים ושלא למחות באותן המגלות יותר מטפת, אבל לנהוג כן לכתחילה וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה ואין זו דרך יראת שמים לחפש קולות חדשות במקום שאין צורך גדול אלא יש לנהוג כמנהג הנשים הצנועות ובירושלים ת"ז בודאי אין לגלות יותר מטפת. ועוד פשוט שרק מנהג הנשים שהן כשרות בשאר ענינים קובע מה נקרא דת יהודית ואילו מנהג הפרוצות אינו בא בחשבון, ובה חמורה דת יהודית יותר משער באשה ערוה ששם אם רוב נשים מגלות שערן ואפילו הן פרוצות סוף סוף אין בו משום הרהור. ובכל מקרה אשה חייבת לכסות את רוב ראשה כדי שלא תהיה עוברת על דת משה שלזה אינו מועיל שום מנהג.

יהודה הרצל הנקין